

В. И. Ламанскій — Словянское житіе св. Кирилла какъ религиозно-эпическое произведение и какъ историческій источникъ. Критическія замѣтки, I—XXV (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1903. IV с. 345—385, V с. 136—161, VI с. 350—288, XII с. 370—405, 1904, I с. 137—173).

Титул сеї праці нестора російських Славистів не зовім відповідає змісту. Видко, що вона розростала ся під руками й завела шан. академіка до питань і справ, які ледво чи в початку мав він замір так широко трактувати.

Впавши на дуже сьміливу й дотепну гадку, що хозарська місія Кирила була в дійсности подорожжю на Русь, в відповідь на посольство Руси до Візантії по поході на Царгород 860 року, шан. автор увійшов досить глибоко в питання історії Руської держави IX в. і в результаті більша половина дотепер опублікованого присвячена питанням в сеї сфері, а житие Кирила в другій половині праці тратить ся з ока. Не держачи ся якої небудь системи, автор кидає по дорозі не раз дуже інтересні гадки, часами-ж заходить глибоше в ріжні побічні питання, даючи цілі екскурси. Вони лишають ся дуже інтересними й для тих, хто стоїть супроти початків Руси на відміннім становищі (ш. автор держить ся поглядів норманістичних), або не згодить ся з висновками автора.

Входити в розбір всіх сих заміток і екскурсів я розумієть ся, тут не можу. Деяких гадок ш. автора я матиму нагоду доторкнути ся в новім виданню моєї Історії України-Руси. Тут занотую як особливо інтересне для нас: критику теорії чорноморсько-азовської готської Руси в X в., перегляд питання про руське св. Письмо, знайдене Кирилом в Корсуні, екскурс про час і обставини руського походу на Царгород 860 р., замітки про час дипломатичних зносин і охрещення Руси по сім поході, міркування про розвій руського письменства в X в., і вкінці — сю гіпотезу про місію Кирила. Так як ми її маємо тепер, се все таки, по моєму, гіпотеза тільки. Головно, що ш. автору не вдало ся ще знайти відповідного до того об'ясненя — чому ся місія в традиції (у Гавдеріка і в Панонськім житії) стала з руської хозарською. Автор дає раз по разі кілька об'яснень, і се найліпший знак, здаєть ся, що вони самі його не вдоволяють вповні. Може бути, що в новім виданню праці, яке задумує ш. автор, як знаємо від нього приватно, він дасть ліпше розв'язанне сеї справи.

Я об'яснював (в I вид. Історії, с. 249 - 250) й об'яснюю собі й тепер зносини Руси з Візантією, що закінчили ся уставленнем руського єпископа, де що пнакше, ніж шан. академік. Я думаю, що ініціатива зносин вийшла від Візантії, як се представляє й біограф імп. Василя. В дипломатичну акцію, розпочату по поході 860 року для

забезпечення Візантії від таких несподіванок, могло входити і посольство до Ховар — для спільних заходів против Руси, і на Русь — щоб притягнути її до себе. Се удалось, хоч коштувало візантійський скарб дуже сильно, як оповідає згаданий біограф, а на доказ своєї прихильності, певна частина Русинів (мабуть з самим князем Аскольдом) охрестила ся. Вказана д. Ламанским стріча дат і иньші спостереження піддають гадку, що місія Кирила могла входити як складова частина дипломатичних посольств в Ховарію і Русь, і Кирил міг бути на Руси. Таке гіпотетичне роз'язанне сеї справи здаєть ся мині поки що найліпшим. Будемо надіяти ся, що д. Ламанскому удасть ся найти ще близшу дорогу до правди.

В кождім разі нового видання його студий будуть чекати нетерпеливо не тільки спеціалісти від Кирило-методіївського питання, але й спеціалісти від початків руської історії, котрим ак. Ламанский дав несподіваний, але дуже милий і цінний дарунок. *М. Грушевський.*

Н. К. Никольскій — Матеріали для історіи древнеруской духовной письменности, I - IV (ibid. с. 212—232).

А. И. Соболевскій — Мученіе св. Вита въ древнемъ церковно-славянскомъ переводѣ (Извѣстія отд. рус. языка 1902, I с. 278—296).

Ак. Соболевский видав мученіе св. Вита з звісного Успенського збірника XII в., з огляду що виданне сього збірника перервало ся й нема надій на виданне його в цілости (sic!). „Мученіє“, як вказує, видавець (що правда — в дуже обережній формі), було переложено в Моравії, в латинського. Шкода, що не застановив ся він на иньшій питанню — чи сей моравський переклад прийшов до нас безпосередно з Моравії, чи через Болгарію? З культурно-історичного становища се має значінне не маловажне.

Д. Никольский видав кілька памяток. Історичне значінне мають дві короткі записки — про перенесенне мощей Бориса і Гліба і про кн. Довмонта. Вони дають деякі історичні відомости (посадженне Володимира Давидовича в Вишгороді, перенесенне мощей, війна Довмонта з Герденем). Досить бліде „слово христолюбца“ може служити причинком до історії староруської паренетики, бо дійсно мабуть до неї належить. Поученіє м. Теофіста інтересне для характеристики його автора — дуже мірних його літературних здібностей.

Пороблені д. Нікольским нахідки змушують ще раз порушити некучу справу: коли нарешті буде переведене систематичне студійованне старих збірників, і коли скінчить ся теперішній неможливий стан їх розслідів, коли лише випадково, на виривки видобувають ся в них ті чи иньші інтересні памятки?

М. Грушевський.